

סרו' דוברובסקי:

השאל הפרוסטיאני—הצורך באהבת הזולת

לגבי האני הפרוסטיאני, להיות נאהב משמעו להיות "ממולא" ללא-הרף בנוכחות המזיגה של הזולת האמהי—ניתוח מופלג יותר היה חייב להבחין בין הדוגמות השונות של האימאגו¹ האמהי, באשר החיכוך אמא/סבתא והשילוש אמא/סבתא/דודה ליאוני הם מהותיים. מכל-מקום, מילוי זה הוא בלתי-אפשרי מפני שכדי שלא תהיה אהבה זו חסרה תמיד משהו עליה להיות הכל: "האהבה שבדאגה המיסורת כמו בתשוקה המאושרת היא תביעה לכל" (ג, 106). כבר בפרק א של קומברה מבנה ה"קנאה" הפרוסטיאנית המפורסמת עומד על מכונו: אי-אפשר שתהיה לך כוליותה של האם. קיימות "אותן שעות מיסרות ובלתי-מושגות שבהן היתה יוצאת לטעום תענוגות לא-ידועים" (א, 31); ובמיוחד אל גשכה כי "מעמד השכיבה לישון" נסב על מעמד "ארוחת-הערב", שבו עסקה האם דווקא בהזנת אדם שהוא זולתך: סוואן, תאומיות פונטית ששרדה מן הסילוק של ז'ן סאנטיי²—ושל מרסל פרוסט. האם, שאינה ניתנת לקנין גמור, שאהבתה נגנבת בידי האב והאח (המציאותיים או הסמליים, אינה יכולה להזין את הילד אלא לסירוגים: נוכחותה/היעדרה קוצבים קצב למלא/ריק של הזרימה החיונית, קובעים את הרצפים אקסטאזה/ייסורים, מלאות/דיכאון המתגלים בקומברה פרק א וחוזרים-ונשנים עד אין קץ בחיי המספר. אין דרך לקיום אלא במורשת זו של ראשית הילדות. אותם "סירוגי-הלב" הנודעים, שנתגלו רק לימים, ובהקשר למות האם/הסבה דווקא, אשר כנגדה הם חוזרים, עונים הד במערכת-ההתגוננות לחוק הקיום שנאכף עליה מכוח סירוגים רחוקים יותר. מעניין לציין עד כמה יחסי מרסל ואלברטין שבים ומגלמים, בנאמנות שאינה יודעת לאות, את יחסי המספר עם אמו. הוא "גדול". עתה אמו הריהי הוא: "רדומה, ערה, עתיד הייתי למצוא אותו ערב, לכשאבחר לשוב, את אלברטין, ילדתי הקטנה" (ג, 253). ערות, שינה, חדר, מיטה: בתפאורה זהה לזו הוא חוזר על אותם מעמדות, והפעם עם אלברטין הממלאה את תפקידו-שלו. הוא מאכיל אותה (חשיבות יסודית נודעת למזון ביחסיהם, ג, 128 והלאה). הוא המביט בה בשנתה ("שנת אלברטין": "שינה זו השקטה כל-כך קסמה לי כמו שתקסום לאם... שנתו הטובה של ילדה", ג, 115). הזיות נושנות שהתגשמו, נקמה משכבר-הימים: הפעם הוא המחזיק את האשה/התינוק כ"שבויה". אין היא קיימת אלא כדי להשביע כל גחמה שתעלה בדעתו, לציית לכל משאלה שיביע; אין היא חיה אלא כדי למלאו. הנה הוא האדון.

¹ אימאגו—בלשון הפסיכואנאליזה הפרוידיאנית: תסמונת-אב נטולת מיניות; אידיאל חיבתי ודימוי שהתינוק מדמה בלבו את הוריו. (המתרגם)

² זה הרומן הקודם שעמל עליו פרוסט, זנחו והשתמש בו לכתיבת החיפוש. (המתרגם)

"אדון הייתי יותר מכפי שסברתי. יותר אדון, כלומר, יותר עבד" (ג, 157). הוא רוצה בכל-יכולותו של המבוגר, אך אינו מעלה בדעתו אלא תענוגות ילדותיים. צריך אפוא ליהפך לאמא, אך בתוך כך להישאר ילד. אך גדל, והנה הוא נסוג. אותה תפאורה, אותם מעמדות: הוא חוזר לתפקידו. הוא ממלא. חדר: הוא יהיה המסוגר. מעטה: הוא יהיה החולה המדומה ("אמרתי לה כי החולה הורה לי לשכב. לא היתה זו אמת", ג, 24). נשיקה: "להשאיר את אלברטין ליד מיטתי בעת-ובעונה אחת כפילגש, כאחות, כבת, וגם כמו אמא של ברכת-הערב, אשר שוב התחלתי להרגיש בצורך הילדוטי בה..." (ג, 112). וחוזר-חלילה, שוב אנו בקומפּרה א. אך ביתר-שלמות, ביתר-עידון. התפקידים כפולים. אם לשם השליטה בצורך האהבה יש ליצור מחדש את מעמד-המעמדות, החילופים האהובים והשנואים של משחק-המחבואים הילדוטי,³ יוצר לו מרסל מעטה פרידות/חזרות מכוונות בקפידה, של בת/אמא שבהן יהיה הוא אדון/עבד. הוא יושיב את אלברטין לקרוא באזניו, כמו שהיתה אמו קוראת לפניו; בתוך כך ילמד את אלברטין לקרוא, כמו שהיה עליו "ללמד" את אמו מה ערכה האמיתי של ז'ורז' סאנד (א, 42). בהיותו בעת-ובעונה אחת בוגר/ילד, הוא התליין/הקרוב ועל כן, כהגדרתו שלו, "אני קורא כאן אהבה לעיני הדדי" (ג, 109).

אהבת-הזולת האמיתית דינה כדין אהבה-עצמית אמיתית—עיניו כפול. שהרי אם עתה-זה ראינו בענין האהבה כי לעולם אין די בה להשפיע את הביקוש (כמו שלעולם אין די באמת למלא את "המירווחים הלבנים הגדולים" של השקר וגניבת-הדעת, שכן האהבה והאמת, מכוחו של הגיון דומה, צריכות להיות טוטאליות כדי להיות)—הנה מצד שני אפשר לומר את היפוכו של הדבר. האהבה מצויה תמיד יותר מדי, סתירה ללא פתרון, והיא קשר-הלולאה של העיני המהותי, שהמספר הכבול נאבק בו. בדיוק במידה שהוא צריך "להיזון" על-ידי הזולת, מזון מנכר זה הוא המונעו מהיות הוא-עצמו—וזה, אל נשכח, המטרה הסופית של החיפוש. ההתמלאות (המאווה) מתחלפת בדיכוי (השנוא). משפט חשוב בהשבויה מסכם דיאלקטיקה גורלית זו:

ואז, כמחלים מורעב המיטיב את לבו בכל המאכלים שעדיין אינם ניתנים לו, תמהתי אם בשאתי את אלברטין לאשה לא אקלקל את חיי, גם בכך שאמצא עומס תפקיד שיכבד עלי יותר מדי, הקדשתי עצמי לזולת, וגם בכך שאיאלץ לחיות נעדר מעצמי, בגלל נוכחותה המתמשכת, ובעשקי את עצמי עולמית משמחות הבדידות (ג, 27).

ה"רעב" לכל ה"מאכלים" החסרים ואשר יחסרו עולמית מעורר את שאלת ה"נוכחות המתמשכת" של הזולת המזין, שהוא מצדו מביא לידי "היעדרות מעצמו" לצמיתות. השאול הפרוסטיאני הריהו כך, על רגל אחת: הצורך באהבת הזולת שאין אתה מסוגל לאהבו, ומכאן מה שממלא את האני הוא-הוא שמסלקו.

* "Fort-Da", שמו הגרמני של משחק-המחבואים שמשחק התינוק, משחק שפרויד הירבה לעסוק בו ולפרשו כדרכו. (המתרגם)

האני ה"מלא", המפוטם בעצמותו-שלו, שעליו חולם המספר, אינו אלא מקסם-שווא. שפן, אם גם מסרב הוא להקדיש עצמו לאדם אחר (זו תחילת האוטונומיה), הריהו דורש שאדם אחר יקדיש עצמו לו (זו המטרה). ובכל אשר יקרה לו, הוא תלוי בזולת בהוויתו-אמת סופית שה"סגוביות" המטרידה של המספר מגלה בקאריקא-טורה החברתית שלו: אם להיות "סגוב" משמעו להתאוות למה שמתאווים לו האחרים, הריהו תלוי בזולת במאוויו. משפט חשוב אחר מסכם חסר יסודי זה בהוויתו. באשר הוא מושא יחיד לטיפול סבתו (עם "החלוק שלה, חלוק של משרתת ושומרת") ואף מושא לפולחן ("לבוש-הנזירה שלה"), נוכח אָל נלעג זה לדעת כי אין הוא קיים אלא מכוח מאמיניו: "ידעתי, בהיותי עם סבתי... כי כל מה שהיה משל עצמי, דאגותי, רצוני, ייסמך אצל סבתי על תשוקה לשמר ולגדל את חיי-אני, להיותם חזקים שלא כחיים שהיו ביי-עצמי (א, 667-668); אין הוא אלא תשוקת הזולת: בלא ה"סמיכה" (כמה נפלא הדיוק הקליני של המונח) של צרכו-הוא על התפקודים החיוניים של הזולת, חסר הוא אפילו את רצון-החיים. גדולה מזו: "מחשבותי נתמשכו בה בלא סטייה מפני שעברו מרוחי אל רוחה בלא לשנות סביבה ודמות" (שם). לא זו בלבד שהמספר אין לו גוף משלו, אף אין לו "סביבה" פסיכית, "דמות" משל עצמו. הקוגיטו המזור שלו הוא: "סבתי חושבת, משמע אני קיים". נמצא כי אין הוא אלא מה שהיא חושבת. אין פה ענין של סימביוזה אלא אך-ורק של פפילות. אכן זה הדגם הביולוגי, ההזנה האחרונה שמאמצת לה ההזיה הפרוסטיאנית: כדי לגבור על ייסורי הזמנים החזקים והזמנים החלשים, על חילופי המלא והריק, מתחוללת נסיגה מן היונק אל העובר. בסופו של מעמד זה מתוך באלבק א, משכיה המספר את חרדתו על שהוטל אל חדר "לא-גודע" ("הייתי לבדי, ביקשתי את נפשי למות", א, 667), כשהוא הופך באורח מאגי את החדר הזה לרחם מגונן: "מיטתי היתה סמוכה אל מיטתה והמחיצה דקה מאד" (א, 668). מבנה ההזיה משוחזר בנאמנות עם אלברטין, כמתבקש: "המחיצות שחצצו בין שני חדרי-הנחיות שלנו... היו כה דקות" (ג, 11). זה מקלט בו די לנקוש "שלש נקישות" (א, 668) כדי שמיד ירצו "לתת לו חלב" (669). ההגנה עולה כאן בקנה אחד עם ההזנה המתמשכת. ומשמע הדבר, כמובן, לשכוח כי לעובר ה"מחיצה" היא גם כלא. בענין סבתא כמו בענין אלברטין לא תחדל התשוקה לאי-תלות עד שתשבר את הקירות. אהבה יש בה בתשוקה זו תמיד יותר מדי, מפני שהזולת, באהבה, הוא תמיד יותר מדי. בכוחו של חוק קפדן, אם נוכחותו המתמשכת של הזולת גוזרת היעדרות לעצמך, הרי נוכחותך לעצמך תדרוש את היעדרו הגזחי של הזולת-שבלעדיו, בכל-זאת, אי-אפשר לך להיות אתה-עצמך.

Serge Doubrovsky : *La place de la Madeleine / Ecriture et fantasme chez Proust* ; Mercure de France, 1974.